

Selfie van zes Voergemeenten omstreeks 1900

Deel 1 Bevolking

De waardevolle betrouwbare bronnen voor een doorlichting van de maatschappij omstreeks 1900 zijn de landbouwtelling 1895, de nijverheidstelling 1896 en de census of volkstelling 1900.

U kan deze digitaal raadplegen in Census 1900 – LOKSTAT, de Historische Databank van Lokale Statistieken.

Sinds de eerste wetenschappelijke telling door Adolphe Quetelet in 1846, heeft België bijna elke 10 jaar 16 algemene volks- en woningtellingen georganiseerd. Vanaf het begin en meer bepaald vanaf 1856 bestreek de algemene volkstelling verschillende aspecten van de samenleving. Ze beperkte zich niet tot het tellen van de inwoners voor administratieve doeleinden, maar breidde haar reikwijdte uit tot een sociale, economische en demografische inventaris .

bron : <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/volkstelling/>

Vanaf 1856 werd het wettelijk besluit genomen om tienjaarlijks een telling te organiseren. De 'Joepen' moesten niet op pad gaan met hun zwangere Maria's gezeten op een ezel. Invulformulieren werden in elke gemeente aan telplichtigen uitgedeeld. Telagenten, bij voorkeur onderwijzers en ambtenaren, gingen tegen een financiële vergoeding de ingevulde formulieren ten huize ophalen, verifiëren en vervolledigen.

Bij de analyse gaan we ons beeld niet vertroebelen door gedetailleerde bronkritiek van wetenschappelijke analisten. Een selfie is ook geen 'foto van het jaar'.

De zes toenmalige Voer-gemeenten waren van west naar oost , Moelingen (MOE), 's Gravenvoeren (SGV), Sint-Martens-Voeren (SMV), Sint-Pieters-Voeren (SPV), Teuven (TEU), Remersdaal (REM). In de hiernavolgende tekst en tabellen vermelden we de gemeenten onder hun afgekorte drieletters om de leesbaarheid te verbeteren.

Andere afkortingen : mannen (M), vrouwen (V), totaal (Tot), per persoon (pp), inwoners (inw), agrarische bevolking (agr.bev.), geëxploiteerde oppervlakte (expl. opp.), hectare (ha), geletterd (gelett.), ongeletterd (ongelett.).

VOLKSTELLING 1900

Tabel 1: Aantal inwoners en geslacht

	Mannen	% M	Vrouwen	% V	Totale bevolking	Overschot M-V
MOE	311	54.9	255	45.1	566	56 M
SGV	626	51.8	583	48.2	1209	43 M
SMV	526	51.6	494	48.4	1020	32 M
SPV	194	52.9	173	47.1	367	21 M
TEU	274	51.0	263	49.0	537	11 M
REM	271	55.3	219	44.7	490	52 M
1900	2202	52.6	1987	47.4	4189	215 M
2011	2128	50.7	2072	49.3	4200	56 M

Een eeuw later telt Voeren maar net zoveel inwoners. Opvallend voor 1900 is echter het ruime overschot van 215 mannen (5.2 %). In MOE (56) en REM (52) is dat zelfs ca 10%. Weliswaar is er volgens de landbouwtelling van 1896 een overschot van 146 vast verblijvende knechten, die er nu niet meer zijn, maar die zijn gelijkmatiger verdeeld. In de burgerlijke staat merken we een hoog aantal ongehuwde mannen tov ongehuwde vrouwen, +277 M of 6.8 %. In MOE (+ 63 M) en REM (+ 58 M) is het verschil respectievelijk 9.8 % en 9.6 %. In aftrok komen echter het overschot van 67 weduwe vrouwen die als sterke geslacht hun mannen overleefden. We merken ook dat er tegenwoordig jonger getrouwd wordt maar dat dit ook vaker niet meer de levenslange huwelijksrelatie is. In 2011 telde Voeren 231 of 5.5 % gescheiden inwoners (108 M+ 123 V).

Komende vanuit een ernstige crisisperiode, einde 19eE, moeten we toch vaststellen dat men bij gebrek aan gunstige vooruitzichten niet trouwde en dat men samen rond de Leuvense stoof bleef zitten.

Tabel 2: Burgerlijke staat ongehuwd

	Ongeh M	% ongeh M / totaal M	Ongeh V	% ongeh V / totaal V	Totaal ongehuwd	% ongeh / totaal bev	Overschot M-V
MOE	211	67.8	148	58.0	359	63.4	63 M
SGV	404	64.5	339	58.1	743	61.5	65M
SMV	345	65.6	303	61.3	648	63.5	42M
SPV	128	66.0	98	56.6	226	61.6	30M
TEU	173	63.1	154	58.6	327	60.9	19M
REM	193	71.2	135	61.6	328	66.9	58M
1900	1454	66.0	1177	59.2	2631	62.8	277M
2011	891	41.9	720	34.7	1611	38.4	171M

Tabel 3: Burgerlijke staat gehuwd

	aantal gehuwde M	% geh M / totaal M	aantal gehuwde V	% geh V / totaal V	Totaal gehuwd	% gehuwd / totaal bev
MOE	83	26.7	82	32.2	165	29.2
SGV	194	31.0	201	34.5	395	32.7
SMV	165	31.4	156	31.6	321	31.5
SPV	58	29.9	59	34.1	117	31.9
TEU	87	31.8	87	33.1	174	32.4
REM	68	25.1	65	29.7	133	27.1
1900	655	29.7	650	32.7	1305	31.2
2011	1030	48.4	1018	49.1	2048	48.8

*2011: 2048 gehuwden incl 77 geregistreerd partnerschap onder welke vorm dan ook.

Tabel 4: Burgerlijke staat ooit gehuwd (weduwe – gescheiden)

	aantal weduwe gescheiden M	% wed gescheiden M / totaal M	aantal weduwe gescheiden V	% wed gescheiden V / totaal V	Totaal weduwen+ gescheiden	% weduwen gescheiden / totaal bev	Overschot M-V
MOE	17	5.5	25	9.8	42	7.4	8V
SGV	28	4.5	43	7.4	71	5.9	15V
SMV	16	3.0	34+1*	7.1	51	5.0	19V
SPV	8	4.1	16	9.2	24	6.5	8V
TEU	14	5.1	22	8.4	36	6.7	8V
REM	10	3.7	19	8.7	29	5.9	9V
1900	93	4.2	160	8.0	253	6.0	67V
2011	63+108*	3.0+5.0%	184+123*	8.9+5.9*	247+231*	5.9+5.5*	121+15*V

*1900: SMV 35 weduwe V is eigenlijk 34 weduwen en 1 gescheiden vrouw.

2011 : 63 personen (36 M en 27 V) hebben burgerlijke staat niet aangegeven .

Tabel 5: Gezinnen en gebouwen

	Gezinnen		gebouwen		
	Aantal gezinnen	Gem. aantal personen /gezin	Bestemd als woning (al dan niet bewoond)	Niet bestemd als woning	
				bewoond	onbewoond
MOE	121	4.68	116	-	5
SGV	282	4.29	283	-	2
SMV	233	4.38	235	3	2
SPV	90	4.08	102	4	1
TEU	127	4.23	139	-	5
REM	103	4.76	100	2	9
1900	956	4.38	975	9	24

Een gezin is de eenheid die gewoonlijk samen leeft en in dezelfde woning verblijft, ongeacht het aantal en eventuele familiebanden. Een klooster of een woonst van kanunniken werd beschouwd als een gezin voor diegenen die er vast verblijven.

In 1900 sliepen de vaste knechten en meiden nogal eens in 'e brekske ob der heusjtel of der pjersjtel'

Volgens Census 2011 zijn er in Voeren 1639 woningen(+ 68 %) . Drie kwart wordt bewoond door de eigenaar, 1 collectief bewoond (Ocura). De gemiddelde grootte van huishoudens is 2.52 personen.

Tabel 6: Geboorteplaats in de woongemeente

	Mannen	Vrouwen	totaal	Totale bevolking	%
MOE	207	174	381	566	67.3
SGV	447	368	815	1209	67.4
SMV	350	284	634	1020	62.2
SPV	112	95	207	367	56.4
TEU	162	142	304	537	56.6
REM	111	96	207	490	42.2
1900	1389	1159	2548	4189	60.8

Tabel 7 : Geboorteplaats is andere Belgische gemeente

	Mannen	Vrouwen	totaal	Totale bevolking	%
MOE	44	42	86	566	15.2
SGV	97	114	211	1209	17.5
SMV	103	114	217	1020	21.3
SPV	52	54	106	367	28.9
TEU	58	58	116	537	21.6
REM	107	79	186	490	38.0
1900	461	461	922	4189	22.0

Tabel 8: Geboren in het buitenland

	Mannen	% van alle mannen	Vrouwen	% van alle vrouwen	totaal	% van totale bevolking	Totale bevolking
MOE	60	19.2	39	15.3	99	17.5	566
SGV	82	13.1	101	17.3	183	15.1	1209
SMV	73	13.9	96	19.4	169	16.6	1020
SPV	30	15.5	24	13.9	54	14.7	367
TEU	54	19.7	63	24.0	117	21.8	537
REM	53	19.6	44	20.1	97	19.8	490
1900	352	16.0	367	18.5	719	17.2	4189
2011						30.3	4200

Census 2011 : 30.31% geboren buiten België waarvan 27.33% in EU en 1.52% buiten EU

Uiteraard staat er rond Voeren geen Mexicaanse of Berlijnse muur. Er wordt over de dorps-, lands- en taalgrenzen heen gevrijd en getrouwd.

Vóór de komst van de landbouwmachines werkten vele vaste knechten en meiden, aangevuld met dagloners op de landbouwbedrijven. Vele familienamen in onze streek illustreren dit. Zij kwamen o.a. van de veel armere Hoge Venen om hier in het 'rijke' Land van Herve en Eupen te knechten. Nederlandse jonge boerenzonen durfden het aan om in onze contreien de vele vrijgekomen

landbouwbedrijven te huren. Is het dan nog verwonderlijk dat vele jonge heren hun liefde zochten en vonden in naburige grensdorpen.

Tabel 9: Nationaliteit

	Belg (al dan niet in België geboren)		Niet-Belg (al dan niet in buitenland geboren)	
	aantal	%	aantal	%
MOE	476	84.1	90	15.9
SGV	1012	83.7	197	16.3
SMV	861	84.4	159	15.6
SPV	299	81.5	68	18.5
TEU	409	76.2	128	23.8
REM	394	80.4	96	19.6
1900	3451	82.4	738	17.6
2011	3040	72.4	1160	27.6

Census 2011: Voeren moet inzake aandeel buitenlanders met 27.6% het onderspit delven voor Raeren 49.6%, Kelmis 37.7%, Hamont-Achel 31.2%, Lanaken 30.10% terwijl het aandeel in België 10.5%, in prov. Luik 11% en prov. Limburg 9.4% is. Voor de grensgemeenten zijn die inwoners uiteraard hoofdzakelijk van Nederlandse of Duitse herkomst. Wallonië is nog geen buitenland!

Tabel 10 a:

	Ha oppervlakte	Inwoners/km ²	Totale bevolking
MOE	330.50	171	566
SGV	1334.76	91	1209
SMV	1294.32	79	1020
SPV	511.49	72	367
TEU	725.90	74	537
REM	861.45	57	490
1900	5058.43	83	4189

Tabel 10 b:

	Ha oppervlakte	Inwoners/km ²	Totale bevolking
MOE	329.24	271	892
SGV	1340.46	106	1421
SMV	1286.65	66	850
SPV	510.68	53	270
TEU	730.06	66	479
REM	865.06	33	288
2011	5062.15	83	4200

Km² = Ha : 100

De bevolkingsdichtheid is voor vier van de zes Voerdorpen (bijzonder) laag. MOE is traditioneel een 'suburb' gelegen aan N-Z-trekwegen (Maas, trein, kanaal, autoweg).

De bevolkingsdichtheid inw./km² ligt in onze buurgemeenten aanzienlijk hoger: Plombières 186 , Dalhem 191, Aubel 221.

Tabel 11 : Gesproken talen totale bevolking (excl. kleine kinderen)

	ÉÉN landstaal			TWEË landstalen			DRIE landstalen			Totale bev.
	M	V	T	M	V	T	M	V	T	
MOE	146	155	301	153	95	248	1	1	2	566
SGV	282	247	529	314	308	622	3	7	10	1209
SMV	247	300	547	240	169	409	10	5	15	1020
SPV	121	132	253	57	7	64	-	-	-	367
TEU	142	156	298	106	88	194	15	4	19	537
REM	170	143	313	85	58	143	8	2	10	490
1900	1108	1133	2241	955	725	1680	37	19	54	4189

*In SPV spreken 3 mannen en 30 vrouwen geen enkele landstaal. Spraken zij Italiaans en/of hebben zij de telformulieren niet goed ingevuld?

Het hoogste aandeel tweetaligen vinden we in de westelijke dorpen MOE 43.8%, SGV 51.4%, SMV 40.0%

Alle telplichtigen konden hun spreektaal opgeven. Kinderen die nog niet konden spreken werden niet meegeteld bij de taal van de ouders.

Tabel 12 : Één landstaal totale bevolking (excl kleine kinderen)

	Frans				Nederlands				Duits		
	M	V	T	% tot bev	M	V	T	% tot bev	M	V	T
MOE	25	21	46	8.1	121	134	255	45.1	-	-	-
SGV	54	53	107	8.9	228	193	421	34.8	-	1	1
SMV	31	27	58	5.7	216	273	489	47.9	-	-	-
SPV	12	18	30	8.2	109	113	222	60.5	-	1	1
TEU	11	7	18	3.4	131	148	279	52.0	-	1	1
REM	2	-	2	0.4	161	132	293	59.8	7	11	18
1900	135	126	261	6.2	966	993	1959	46.8	7	14	21

Van de 2241 Voerenaars die aangeven eentalig te zijn is het percentage eentaligen en ook het percentage eentalig Nederlandssprekenden het hoogst in de drie oostelijke dorpen en is REM het opvallendst. De 18 Duitsprekende inwoners zullen wellicht hoofdzakelijk in Opsinnich verbleven hebben en allicht waren ook enkele wederhelften afkomstig uit Duitstalige buurgemeenten. Wie zijn die REM 2 eentalig Franssprekenden? Bovendien is het percentage tweetaligen 25.3 % F+N ook nog bijzonder laag.

Het relatief lage % eentalig Nederlandse inwoners van SGV 34.8 % wordt gecompenseerd door de hoge tweetaligheid SGV 50.3 % . Dit is voor SPV het tegengestelde.

Tabel 13 b: Twee landstalen totale bevolking (excl kleine kinderen)

	Frans + Nederlands				Duits + Nederlands			Frans + Duits		
	M	V	T	% tot bev	M	V	T	M	V	T
MOE	148	94	242	42.8	1	-	1	4	1	5
SGV	314	300	614	50.8	-	-	-	-	8	8
SMV	234	162	396	38.8	6	7	13	-	-	-
SPV	55	6	61	16.6	2	1	3	-	-	-
TEU	99	72	171	31.8	4	13	17	3	3	6
REM	76	48	124	25.3	5	5	10	4	5	9
1900	926	682	1608	38.4	18	26	44	11	17	28

Is de lagere F+N tweetaligheid van de vrouwen te wijten aan 'vrouwen aan de haard' en de mannen zorgen voor externe relaties?

Analfabetisme of ongeletterdheid

In de volkstellingen werd ook gepeild naar de (on)geletterdheid of het analfabetisme van de bevolking. Een analfabeet of ongeletterde is iemand die de vaardigheid in lezen en schrijven niet of in onvoldoende mate beheerst.

In 1900 konden 1187 inwoners (28.3 %), zijnde 613 mannen (27.8 %) en 574 vrouwen (28.9 %) niet lezen en niet schrijven. SGV en SPV scoren het slechts met respectievelijk 31.2 % en 38.2 % van al hun inwoners. Van alle mannelijke inwoners in de gemeente SGV is 33.9 % en in SPV 36.6 % ongeletterd.

Het hoogste percent ongeletterde vrouwelijke bevolking vind je in SPV 39.9 % gevolgd door TEU met 32.3 %.

Het laagste percent geletterde mannelijke inwoner vond je in SPV (63.4 %) en SPV (66.1 %).

Het laagste percent geletterde vrouwelijke inwoners vond je in SPV (60.1 %) en TEU (67.7 %).

Toch moeten we ook constateren dat er in alle opzichten weinig verschil is tussen de geslachten.

Ik zal maar verzwijgen dat ik van SPV ben.

Om met een positieve noot af te sluiten nog dit.

Het hoogste percent geletterde mannelijke inwoners vond je in TEU (79.9 %).

Het hoogste percent geletterde vrouwelijke inwoners vond je in MOE (76.9 %).

Stof genoeg voor de hedendaagse geletterden om te filosoferen over het artikel dat zij binnen een honderdtal jaren te lezen zullen krijgen over de 21ste eeuw met computers, tablets, iphones, internet en het digitaal analfabetisme.

De paradoxen van gisteren zijn de waarheden van morgen (E.R. De Labonlaye)

Tabel1: geletterd

1900	gelett M	gelett V	Tot gelett	% gelett	% gelett M /Tot gelett	% gelett V /Tot gelett
MOE	237	196	433	76,5	54,7	45,3
SGV	414	418	832	68,8	49,8	50,2
SMV	392	357	749	73,4	52,3	47,7
SPV	123	104	227	61,9	54,2	45,8
TEU	219	178	397	73,9	55,2	44,8
REM	204	160	364	74,3	56,0	44,0
Voeren	1589	1413	3002	76,7	53,0	47,0

Tabel 2: Ongeletterd

1900	ongelett M	ongelett V	Tot ongelett	%ongelett	%ongelett M /Tot ongelett	%ongelett V /Tot ongelett
MOE	74	59	133	23,5	55,6	44,4
SGV	212	165	377	31,2	56,2	43,8
SMV	134	137	271	26,6	49,4	50,6
SPV	71	69	140	38,2	50,7	49,3
TEU	55	85	140	26,1	39,3	60,7
REM	67	59	126	25,7	53,2	46,8
Voeren	613	574	1187	28,3	51,6	48,4

Tabel 3: Percentage geletterd en ongeletterd per geslacht

1900	% gelett M /Tot M	% gelett V /Tot V	% ongelett M /Tot M	% ongelett /Tot
MOE	76,2	76,9	23,8	23
SGV	66,1	71,7	33,9	28
SMV	74,5	72,3	25,5	27
SPV	63,4	60,1	36,6	39
TEU	79,9	67,7	20,1	32
REM	75,3	73,1	24,7	26
Voeren	72,2	71,1	27,8	28

Selfie van zes Voergemeenten omstreeks 1900

Deel 2 : Landbouw

De waardevolle betrouwbare bronnen voor een doorlichting van de maatschappij omstreeks 1900 zijn de landbouwtelling 1895, de nijverheidstelling 1896 en de census of volkstelling 1900.

U kan deze digitaal raadplegen in Census 1900 – LOKSTAT, de Historische Databank van Lokale Statistieken.

LANDBOUWTELLING 1895

Agrarische bevolking

Alle gezinnen die als eigenaars of huurders land bewerkten, eigenaars van bossen en van woeste gronden, bezitters van landbouwdieren, verhuurders van landbouwmachines waren telplichtig. Het begrip 'agrarische bevolking' is gedefinieerd als gezinsleden, loontrekkenden en vast dienstpersoneel (knechten, meiden en arbeiders) van minstens twaalf jaar die gewoonlijk arbeid verrichten in de landbouw. Seizoenarbeiders werden gerekend tot de gemeente waar ze gedomicilieerd waren. Dagloners werden buiten beschouwing gelaten als ze niet vast geëngageerd waren.

De volkstelling van 1900 vermeldt 4189 inwoners in zes gemeenten (tabel 1) . De Voerense agrarische bevolking bestond uit 1893 personen (45.2% / inw.) zijnde 1601 gezinsleden en 292 knechten, meiden en arbeiders (219 M + 73 V).

In SMV zijn er het meest agrarische gezinsleden 527(88,4 % vd agr.bev.). In SGV met 229 M/ 271 V en in TEU 67 M/80 V is de verhouding in het voordeel van de vrouwen. In MOE 96 M/61 V en REM 89 M/ 72 V zijn de mannen in meerderheid.

Hoewel SGV 73 agrarische medewerkers heeft scoren ze met 12.7 % vd agr.bev. bijna zo laag als de 11.6% van SMV

Tabel 1

	gezinsleden				knechten meiden arbeiders				Tot agr bev	% agr bev /inw	Inw
	M	V	Tot aantal	% agr bev	M	V	Tot aantal	% agr bev			
MOE	96	61	157	78.9	32	10	42	21.1	199	35.2	566
SGV	229	271	500	87.1	62	12	73	12.7	574	47.5	1209
SMV	262	265	527	88.4	47	22	69	11.6	596	58.4	1020
SPV	53	56	109	82.5	19	4	23	17.4	132	36	367
TEU	67	80	147	75.8	37	10	47	24.2	194	36.1	537
REM	89	72	161	81.3	22	15	37	18.7	198	40.4	490
1895	796	805	1601	84.5	219	73	292	15.4	1893	45.2	4189

Areaal

De totale kadastrale oppervlakte bedraagt 5058 ha waarvan 4909 ha belastbaar. Van de 4771 ha geëxploiteerde oppervlakte is 39.5 % in eigendom en 60.5 % in huur. Procentueel is eigendom het hoogst in TEU 49.8 %, SMV 47.1 % en de huur het hoogst in SPV 71.9 %, REM 66.6 %, SGV 65.3 %.

Veestapel

	Paard	Ezels muil dieren	Geiten bokken	Runderen			Schapen	Varkens Tot	Bijen korven
				-2 j jongvee	+2 j volw	Tot			
MOE	58	-	2	94	165	259	-	444	25
SGV	134	3	90	324	461	785	241	1477	73
SMV	89	-	7	307	437	744	91	1037	12
SPV	33	-	3	124	208	332	3	379	29
TEU	78	-	-	202	313	515	1	544	63
REM	60	-	4	202	503	705	5	416	9
1895	452	3	106	1253	2087	3340	341	4297	211
2014				2095	3131	5226		4797	

Van de 452 paarden kom je er in MOE 58, TEU 78 en SGV 134 tegen. In relatie tot de geëxploiteerde oppervlakte is dat één paard voor MOE 19.8 ha, TEU 11.2 ha en SGV 10.5 ha. In SGV zijn ook nog 3 ezels of muil dieren en 90 geiten! Volwassen ossen, trekpaarden van de arme boeren, werden ook opgetuigd, in REM 9, SPV 4, SMV 2, SGV 1.

In SGV werden 90 van de 111 geiten en bokken gehouden. Is de geit niet de koe van de arme man? In 1895 werden 1870 melkkoeien gemolken, in REM 431, SMV 416, SGV 389, TEU 291.

In 2014 houdt een gedecimeerd aantal melkveehouders 2371 melkkoeien met uiteraard een melkproductie die verviervoudigd is van ca 2000 l naar ca 8000 l per koe per jaar.

Van de 341 schapen lopen er in SGV 241 en SMV 91. Een derde van de kudde is jonger dan een jaar. Iedere Voerenaar zijn varken! De verhouding varkens/inwoners is MOE 444/566, SGV 1477/1209, SMV 1037/1020, SPV 379/367, TEU 544/537, REM 416/490.

Hallo, waar zijn de imkers gebleven? Van de 211 bijenkorven stonden er in SGV 73, TEU 63, SPV 29, MOE 25, SMV 12 en REM 9.

Van de 3340 getelde mannelijke, vrouwelijke en 'onzijdige' runderen, waren 1253 (37.5 %) jonger dan 2 jaar en 2087 (62.5 %) ouder dan 2 jaar.

Het aantal volwassen runderen per ha voedergewassen verrast: MOE 165/114.98, SGV 461/390.90, SMV 437/540.16, SPV 208/245.06, TEU 313/308.46, REM 503/448.48.

Teelten

Graangewassen

Van de totale geëxploiteerde oppervlakte werd 1470.39 ha (30.6 %) ingezaaid met granen. Bijna de helft van de oppervlakte in MOE 122.92 ha en SGV 584.48 ha of respectievelijk 41.9 % en 45.8 % van de geëxploiteerde oppervlakte. Van de 77.80 ha nateelt (rapen, spurrie) werden er in MOE 22 ha en SGV 46 ha ingezaaid.

Tabel 2

	ha graangewassen	% expl opp
MOE	122.92	41.9
SGV	584.48	45.8
SMV	294.28	24.0
SPV	133.40	28.9
TEU	175.87	25.2
REM	159.44	19.6
1895	1470.39	30.6

De verdeling van de graangewassen is : haver 530 ha, tarwe 500 ha, rogge 312 ha, gerst 53 ha, spelt 37 ha, masteluin (1/2 tarwe en ½ rogge) 35 ha en het pseudograan boekweit 3.45 ha.

Spelt werd gezaaid in REM 20 ha en TEU 11 ha.

Vandaag is er andere haver voor paardenkracht en beperkt de graanteelt zich tot tarwe, een streepje gerst en korrelmais.

Nijverheidsgewassen

Van de 34.46 ha nijverheidsgewassen is benevens 0.84 ha hennep in SMV, 34.46 ha suikerbiet (MOE 17.19 ha, SGV 14.57 ha).

Peulvruchten

De oppervlakte peulvruchten verbaast enigszins en is m.i. te beschouwen als extra voedermiddel voor dieren en als stikstoffixerende vlinderbloemige.

De 76 ha bonen vind je hoofzakelijk in SGV 33 ha, TEU 12.5 ha , REM 12.2 ha.

De 84.32 ha gemengd bonen, erwten, granen komen voor in SGV 22.32 ha, SMV 33.31 ha en SPV 12.40 ha.

Wortelgewassen

De 212.63 ha (4.5 % vd expl. opp.) wortelgewassen zijn samengesteld uit 158.76 ha aardappel, 48.40 ha voederbiet, 4.64 ha koolraap (SGV en SPV) en een zeldzaamheid 0.75 ha pastinaak (TEU).

Niet verwonderlijk dat we de beste akkerlanden met 'jarpele en krote' in MOE, SGV en in iets mindere mate op het plateau van SMV tegenkomen.

Tabel 3

	aardappelen		voederbieten		ha expl opp
	ha	% expl opp	ha	% expl opp	
MOE	19.65	6.7	7.48	2.6	293.25
SGV	78.54	6.2	20.34	1.6	1276.95
SMV	26.60	2.2	9.24	0.8	1226.65
SPV	7.14	1.5	4.62	1.0	461.77
TEU	13.12	1.9	4.49	0.6	697.13
REM	13.71	1.7	2.23	0.3	815.03
1895	158.76	3.3	48.40	1.0	4770.78

Voedergewassen

De 2048 ha (42.9 % vd expl. opp.) voedergewassen zijn op te delen in 794.46 ha boomweiden, 535.51 ha grasweiden, 349.29 ha hooiweiden, 246.63 ha klavers, 63.84 ha raigras, 56.14 ha luzerne.

Ooit gehoord van de vlinderbloemigen serradella 1.44 ha en esparcette 0.73 ha.

De reden dat de akkerbouwer vroeger vaak vlinderbloemigen zaaiden (bv bonen, lupine, klavers, luzerne...), hetzij in gemengde cultuur, hetzij in teeltopvolging, is hun stikstofbindende eigenschap waarvan de navolgende teelten konden profiteren.

Oh ja, oppervlakte voedermais 0.00 ha!

Tabel 4

	voedergewas								Tot. ha	% expl opp
	boomgaarden		grasweiden		hooiweiden		klavers			
	ha	% opp	ha	% opp	ha	% opp	ha	% opp		
MOE	73.21	63.7	14.56	12.6	6.60	5.7	17.61	15.3	114.98	39.2
SGV	160.62	41.1	66.37	17.0	50.68	13.0	73.25	18.7	390.90	30.6
SMV	239.76	44.4	94.26	17.5	107.74	19.9	61.92	11.5	540.16	44.0
SPV	76.84	31.3	86.51	35.3	30.12	12.3	23.56	9.6	245.06	53.1
TEU	87.03	28.2	111.93	36.3	60.83	19.7	40.42	13.1	308.46	44.2
REM	157.00	35.0	161.88	36.1	93.32	20.8	29.87	6.7	448.48	55.0
1895	794.46	38.8	535.51	26.1	349.29	17.1	246.63	12.0	2048.04	42.9

MOE prijkt afgescheiden bovenaan bij het percentage boomgaarden. Het beeld van het Land van Herve met melkvee in groene grasweiden zie je in oostelijk Voeren. Het hoogste percentage voedergewas oppervlakte ligt in REM (55.0 %) en SPV (53.1 %).

Nateelten

De 78 ha nateelten bestaan uit 77 ha rapen gezaaid als tweede oogst na de graanoogst. Niet verwonderlijk dat die oppervlakte hoofdzakelijk gedeeld wordt onder SGV 45.73 ha en MOE 22.27 ha.

De 0.76 ha spurrie en 0.22 ha lupine zijn maar curiosa. Spurrie werd niet ingekuuld maar in het najaar, net als rapen en bladkool als groenvoer op stal gevoederd.

Improductieve en woeste gronden

De 798 ha improductieve en woeste gronden bestaan uit 768.43 ha bos, 23.3 ha braakland en een restje weinig of niet gecultiveerde gronden.

Tabel 5

	Improductieve & woeste gronden		bos		expl opp
	ha	%	ha	%	ha
MOE	1.67	0.57	0	0.0	293.25
SGV	119.09	9.37	107.75	8.4	1276.95
SMV	302.01	24.62	293.39	23.9	1226.65
SPV	43.42	9.40	43.42	9.4	461.77
TEU	166.93	23.95	162.81	23.4	697.13
REM	164.96	20.24	161.06	19.8	815.03
1895	798.08	16.75	768.43	16.1	4770.78

Bezitsstructuur

Van de totale uitgebate landbouwooppervlakte wordt 60 % gehuurd en is 40 % eigendom.

Van de 819 exploitaties zijn er 254 volledig in eigendom. Hiervan zijn er 140 (55.1 %) die minder dan een halve ha bezitten. We tellen 80 bedrijven die voor meer dan de helft eigenaar zijn en de rest huren.

Van de 819 exploitaties zijn er 356 volledig gehuurd. Hiervan zijn er 202 (56.7 %) kleiner dan een halve ha. We tellen 129 bedrijven die meer dan de helft van hun bedrijfsoppervlakte huren en de rest in eigendom uitbaten.

Tabel 6

	eigendom				huur			Algemeen totaal bedrijven	
	Volledig eigendom		Meer dan helft	TOT aantal	Volledig huur		Meer dan helft		
	aantal	Minder 0.50 ha			aantal	Minder 0.50 ha			
MOE	28	13	10	38	20	17	27	47	85
SGV	64	34	28	92	104	68	63	167	259
SMV	73	47	28	101	98	51	20	118	219
SPV	31	17	2	33	33	17	6	39	72
TEU	29	15	11	40	66	46	10	76	116
REM	29	14	1	30	35	3	3	38	68
1895	254	140	80	334	356	202	129	485	819

Grondprijzen

De gemiddelde koopprijs/ha bouwland is 2235 fr/ha, het laagst in SGV 1610 fr/ha en het hoogst in REM 2800 fr/ha.

De gemiddelde koopprijs/ha weiland is 4412 fr/ha, het laagst in SMV 2800 fr/ha en het hoogst in MOE 6000 fr/ha.

De gemiddelde huurprijs/ha bouwland is 84.2 fr/ha, het laagst in TEU 65 fr/ha en het hoogst in MOE 100 fr/ha en REM 100 fr/ha.

De gemiddelde huurprijs/ha weiland is 162.2 fr/ha, het laagst in SGV 138 fr/ha en het hoogst in MOE 210 fr/ha en SPV 180 fr/ha.

Voor bouwland is de verhouding huurprijs/koopprijs het ongunstigst in MOE 4.8 % en SGV 4.3 % en het gunstigst in TEU 2.95 %.

Voor weiland is de verhouding huurprijs/koopprijs het ongunstigst in SMV 5.2 % en SPV 4.5 % en het gunstigst in SGV 2.7 %.

Daglonen voor landarbeiders

In 1895 kreeg een ongeschoolde arbeider in Voeren gemiddeld als bruto dagloon zonder kost 198.3 centiem. De arbeidster moest het stellen met 137.5 centiem. Als kosten werd gemiddeld bij de mannen 85.8 centiem en de vrouwen 67.5 centiem ingehouden.

Tabel 7

1895	Mannen		Vrouwen	
	Dagloon zonder kost (centiem)	Dagloon inclusief kost (centiem)	Dagloon zonder kost (centiem)	Dagloon inclusief kost (centiem)
MOE	225	150	150	75
SGV	165	75	150	60
SMV	175	100	100	50
SPV	200	125	150	100
TEU	200	125	150	75
REM	225	100	125	60
gemiddeld	198.3	112.5	137.5	70

Census 2011 : 17.1% van de werkende bevolking is zelfstandig (relatief hoog tov België 14.1%, Limburg 13.5%) en 79.1% is loontrekkend (relatief laag tov België 84.3%, Limburg 84.9% Luik 85.8%). Personen met statuut "helper" zijn niet meegerekend.

Ik weet dat de vergelijking tussen de landbouwtellingen van 1895 en 2014 mank loopt omdat de inhoud niet steeds overlappen. Daarom maan ik enige voorzichtigheid aan in het trekken van conclusies.

Landbouwtelling Voeren 2014

Grond

72 bedrijven met landbouw bewerkten 2644.23 ha cultuurgrond.

Hiervan was 983.83 ha bouwland , 183,94 ha vaste planten (boomgaard en kleinfruit) en 1476.46 ha blijvend grasland.

De huidige laagstamplantages (124.05 ha appelen, 55.32 ha peren, 0.15 ha kleinfruit) waren vroeger merendeels bouwland.

De 983.83 ha bouwland zijn onder te verdelen in:

231.25 ha korrelgranen

161.60 ha tarwe

26.45 ha gerst

27.94 ha korrelmaïs

41.72 ha nijverheidsgewassen

39.05 ha suikerbieten

2.67 ha cichorei

64.64 ha aardappelen

580.10 ha voedergewassen

4.46 ha voederbiet

449.75 ha voedermais

118.70 ha tijdelijke weide

61.64 ha groenten

4.48 ha braakland

Dieren

5226 runderen kun je opdelen als volgt:

1158 stuks jonger dan 1 jaar waarvan 453 slachtkalveren en 705 fokkalveren

937 opfokdieren tussen 1 en 2 jaar

3131 dieren ouder dan 2 jaar

35 mannelijk en 3096 vrouwelijk

408 vaarzen

2688 koeien (2371 melkkoeien en 371 zoogkoeien)

4797 varkens

359 fokvarkens

2414 vleesvarken boven 20 kg

2024 biggen minder dan 20 kg

42698 pluimvee

18698 leghennen

24000 vleeskippen

Selfie van zes Voergemeenten omstreeks 1900

Deel 3 Nijverheid

De waardevolle betrouwbare bronnen voor een doorlichting van de maatschappij omstreeks 1900 zijn de census of volkstelling 1900, de landbouwtelling 1895 en de nijverheidstelling 1896.

U kan deze digitaal raadplegen in Census 1900 – LOKSTAT, de Historische Databank van Lokale Statistieken.

NIJVERHEIDSTELLING 1896

De nijverheidstelling anno 1896 geeft ons voor de zes Voergemeenten harde informatie over de plaatselijke nijverheden, huisarbeid en oude beroepen, een helder beeld van de nijvere Voerenaar.

De toelichting van Census 1900 luidt: *de telling richtte zich tot de bedrijven waar 'l'on opère le déplacement, la manipulation ou la mise en oeuvre d'une marchandise quelconque" door het bedrijfshoofd en/of diens betaalde werknemers ten behoeve van de consument.*

Welke beroepen en activiteiten behoren tot de verschillende sectoren?

Bouwnijverheid :

Bouwwerken

Bedekkers van daken met pannen, leisteen en stro.

Metselaars, vloerders, cementeerders, putdelvers.

Loodgieters, zinkwerkers.

Schilders in gebouwen, op vensters, decoratief, schilders-behangers.

Vensterplaatsers, vensterramenmakers, vensterschilders.

Hout- en meubelnijverheid:

Timmer- en schrijnwerk: schrijnwerkbedrijven, timmerwerkbedrijven.

Wagenmakerijen en koetswerk: wagenmakerijen (hout).

Fabricage van houten voorwerpen: kuiperijen, mandenmaker en productie van vlechtwerk.

Zagen en voorbereiden van hout: gemechaniseerde houtzagerij, niet gemechaniseerde houtzagerij, plankenzagers.

Klompennijverheid: productie van klompen, klompenmakers.

Kledingnijverheid:

Fabricage van kleding: mannenkleding (confectiewerkplaatsen) kleermakers , vrouwenkleding (confectiewerkplaatsen) naaisters.

Fabricage van modekledingstukken: modisten.

Kleding gerelateerde nijverheid : strijkateliers van linnen, linnenwasserij (wassen, wassen-strijken, nieuwkuis).

Leder- en huidnijverheid:

Fabricage van lederen schoenen (schoenmakerijen).

Fabricage van specifieke leder- en huidwaren: zadelmakers.

Metaalnijverheid:

Smederijen, sloten- en kachelmakerijen, smidsen, smederijen.

Voedingsnijverheid:

Fabricage van meel, niet-gemechaniseerde molens (aangedreven door wind, water, dieren).

Bakkerijen, bakkers.

Transport:

Wegvervoer: wagenbestuurder, boodschapper.

Keramische nijverheid:

Niet-gemechaniseerde steenbakkerijen.

Tabel 1; Nijverheidsbedrijven in werking

Bedrijven	Bedrijven In werking	BOUW	HOUT	KLEDING	LEDER	METAAL	TRANSPORT	VOEDING
MOE	21	2	3	10	3	2	-	1
SGV	56	5	16	16	8	4	1	6
SMV	67	6	14	24	8	2	5	8
SPV	15	-	5	3	4	1	1	1
TEU	31	1	7	11	4	2	2	4
REM	19	-	5	7	3	1	-	3
Voeren	209	14	50	71	30	12	9	23

Tabel 2; Personeel in nijverheid

Pers.	Bouw	Hout	Kleding	Leder	Metaal	Voeding	Transport	Keramisch	Totaal Personeel	INW 1900
MOE	2	3	10	3	2	2	-	-	22	566
SGV	5	29	22	9	4	16	1	-	86	1209
SMV	12	23	35	8	5	12	7	-	102	1020
SPV	-	6	3	5	3	1	1	-	19	367
TEU	2	14	16	5	4	9	2	(3)	52	537
REM	-	6	9	3	2	7	-	-	27	490
1896	21	81	95	33	20	47	11	(3)	308	4189

3 steenbakkers zijn in periode van telling niet actief

Als we de 308 personeelnden in nijverheid stellen tegenover 4189 inwoners (7,4 %), zijn de meest nijvere gemeenten SMV 102/1020, TEU 52/537, SGV 86/1209. Kleding (95), hout (81) en voeding (47)

scoren het hoogst. De 308 arbeiders, 210 zelfstandigen en 98 arbeiders, werkten in 209 bedrijven. Van de 74 vrouwelijke arbeider zijn er 71 in de kleding tewerkgesteld.

Kledingnijverheid:

In aantal personeel en in relatie tot het aantal inwoners scoren SMV 35/1020 en TEU 16/537 het hoogst in de kledingbranche.

MOE	1 kleermaker	
	8 naaisters	
	1 linnen strijkster	
SGV	4 kleermakers	+ 2 arbeiders
	11 naaisters	+ 3 arbeidsters
	1 modiste	+ 1 arbeidster
SMV	4 kleermakers	+ 5 arbeiders
	18 naaisters	+ 6 arbeidsters
	2 modistes	
SPV	2 naaisters	
	1 linnen wasserij + strijkerij	
TEU	3 kleermakers	+ 3 arbeiders
	5 naaisters	+ 2 arbeidsters
	1 modiste	
	2 linnen strijksters	
REM	1 kleermaker	+ 1 arbeider
	6 naaisters	+ 1 arbeidster

Hout- en meubelnijverheid:

In aantal bedrijven en in relatie tot het aantal inwoners is de hout- en meubelnijverheid het best vertegenwoordigd in TEU 14/537, SGV 29/1209 en SMV 23/1020

MOE	2 timmer- en schrijnwerkers	
	1 wagenmaker en koetswerker	
SGV	7 timmer- en schrijnwerkers	+ 4 arbeiders
	5 wagenmakers en koetswerkers	
	2 fabrikanten houten voorwerpen (4 bedrijven waarvan 2 in werking)	
	3 zagers en voorbereiders van hout (2 mannen en 1 vrouw)	+ 8 arbeiders
	in 2 bedrijven met 8 PK motor	
SMV	7 timmer- en schrijnwerkers	6 schrijnwerkers + 4 arbeiders
		1 timmerman + 2 arbeiders
	2 wagenmakers en koetswerkers	+ 1 arbeider
	3 fabrikanten houten voorwerpen	+ 1 arbeider
	1 zager en voorbereider van hout	+ 1 arbeider
	1 klompenmaker	
SPV	2 timmer- en schrijnwerkers	
	2 wagenmakers en koetswerkers	+ 1 arbeider
	1 zager en voorbereider van hout	

TEU 6 timmer- en schrijnwerkers + 6 arbeiders
 1 zager en voorbereider van hout
1 niet-actieve fabrikant houten voorwerpen
1 niet-actieve zager en voorbereider van hout
1 niet-actieve klompenmaker

REM 1 timmer- en schrijnwerker
 3 wagenmakers en koetswerkers
 1 zager en voorbereider van hout + 1 arbeider

Voedingsnijverheid:

De molens kunnen we vandaag nog allemaal situeren maar van de 14 bakkerijen (14 bakkers en 11 arbeiders) is niets meer overgebleven.

MOE 1 bedrijf (molen) 1 fabrikant van meel + 1 arbeider

SGV 2 bedrijven (molens) 2 fabrikanten van meel + 3 arbeiders
 4 bedrijven (bakkerijen) 3 mannen en 1 vrouw + 7 arbeiders

SMV 2 bedrijven (molens) 2 fabrikanten van meel + 3 arbeiders
 6 bedrijven (bakkerijen) 6 mannen + 1 arbeider

SPV 1 bedrijf (molen) 1 fabrikant van meel

TEU 2 bedrijven (molens) 2 fabrikanten van meel + 4 arbeiders
 2 bedrijven (bakkerijen) 2 mannen + 1 arbeider

REM 1 bedrijf (molen) 1 fabrikant van meel + 2 arbeiders
 2 bedrijven (bakkerijen) 1 man en 1 vrouw + 2 arbeiders

Leder- en huidennijverheid:

1.4% van de inwoners in SPV zat achter de leest. Thuis werden klompen gedragen maar buiten huis, naar de kerk of de markt, ging men op stap met lederen schoenen en lederen 'sakosj'.

MOE 3 schoenmakers

SGV 7 schoenmakers + 1 arbeider
 1 zadelmaker

SMV 8 schoenmakers

SPV 4 schoenmakers + 1 arbeider

TEU 4 schoenmakers + 1 arbeider

REM 3 schoenmakers

Bouwnijverheid:

SMV (12) noteert ruim de helft van de 21 actieven in de bouwnijverheid, al zal het ook wel zo geweest zijn dat elke goede boer de metseltroffel hanteerde bij het optrekken van zijn 'hoes of sjeur'. In REM zocht men een dakbedekker of metselaar in de Gouden Gids.

MOE 1 bedekkers van daken met pannen, leisteen en stro
1 metselaar, vloerder, cementeerder, putdelver

SGV 1 bedekkers van daken met pannen, leisteen en stro
2 metselaars, vloerders, cementeerders, putdelvers (+1 niet-actief)
2 schilders in gebouwen, op vensters; decoratief; schilders-behangers
1 vensterplaatser, vensterramenmaker

SMV 1 bedekkers van daken met pannen, leisteen en stro + 1 arbeider
5 metselaars, vloerders, cementeerders, putdelvers + 5 arbeiders

SPV 1 plafonneerder; bestrijker van pleisterwerk met kleurstoffen

TEU 1 metselaar, vloerder, cementeerder, putdelver

REM -

Metaalnijverheid:

Is dit de verklaring waarom de familie Smeets in SGV zo uitgebreid is?

MOE 2 smederijen, smidsen

SGV 4 smederijen, smidsen

SMV 2 smederijen, smidsen

SPV 1 smederij, smid

TEU 2 smederijen, smidsen + 2 arbeiders

REM 1 smederij, smid + 1 arbeider

Transport:

De pakjesdienst, de rijdende middenstanders, de taxi's en de camioneurs waren het best vertegenwoordigd in SMV.

SGV 1 wegvervoer; wagenbestuurder, boodschapper

SMV 5 wegvervoerders; wagenbestuurders, boodschappers + 2 arbeiders

SPV 1 wegvervoer; wagenbestuurder, boodschapper

TEU 2 wegvervoerders; wagenbestuurders, boodschappers